

Investment Contract Models In The Electricity Industry

Mohammad Sadegh Karimi^{1✉} | Mohammad Hossein Karimi²

1. Corresponding Author; Graduated Student of Master of Commercial Shipping Law, Faculty of law, University of Judicial Sciences, Tehran, Iran. Email: msd_karimi_1999@outlook.com
2. Faculty Member of Private Law Department, Faculty of Law, Islamic Azad University Yazd Branch, Yazd, Iran. Email: mhdkarimi@hotmail.com

Article Info	Abstract
<p>Article Type: Research Article</p> <hr/> <p>Pages: 121-147</p> <hr/> <p>Received: 2024/10/20 Accepted: 2024/06/08 Published online: 2024/12/10</p> <hr/> <p>Keywords: <i>PPP contract, Privilege contract, BOT contract, Buyback contract, Offtake contract, EPCF contract.</i></p>	<p>Regarding the importance and necessity of electricity for supplying the basic needs of a society, there is no need to provide a reason. The increasing need to benefit from electricity and the financial limitations of governments and their avoidance of entrepreneurship have caused governments to benefit from the expertise and capital and property of the domestic and foreign private sector; The conditions governing foreign investment are different from domestic investment; Because the determination of the governing law and the authority to deal with the disputes of the parties and the guarantee of the execution of the contract by the investor as well as the guarantee of the investor's capital and such issues require the examination of different investment models in the electricity industry in order to take into account the circumstances and the implementation environment in each case. Select the appropriate model project. Including the necessary parameters for project implementation to regulate the implementation of the stability of the contract and determine the responsibility or non-responsibility of each of the parties to the contract is one of the topics that is taken into consideration in the proposed contractual model. This research is related to the descriptive and analytical method and the results show the necessary points in each of the contract models.</p>
<p>How To Cite</p>	<p>Karimi, Mohammad Sadegh; Karimi, Mohammad Hossein (2024). Investment Contract Models In The Electricity Industry. <i>Water and Electricity Law</i>, 1 (1), 121-147.</p>
<p>Publisher</p>	<p>Niroo Research Institute. </p>

مدل‌های قراردادهای سرمایه‌گذاری در صنعت برق

محمدصادق کریمی^۱ | محمدحسین کریمی^۲

۱. نویسنده مسئول؛ دانش آموخته کارشناسی ارشد حقوق حمل و نقل تجاری، دانشکده حقوق قضایی، دانشگاه علوم قضایی تهران، تهران، ایران. رایانامه: msd_karimi_1999@outlook.com
۲. دانش آموخته مقطع دکتری حقوق خصوصی استادیار عضو هیئت علمی گروه حقوق خصوصی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد یزد، یزد، ایران. رایانامه: mhdkarimi@hotmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: پژوهشی	<p>در خصوص اهمیت و ضرورت برق در تامین نیازهای اجتماعی نیازی به ارایه دلیل نمی‌باشد؛ این نیاز فراگیر، دولت‌مردان را ملزم کرده تا به این امر توجه کنند. بر این اساس، نیاز روزافزون به بهره‌مندی از برق و محدودیت مالی دولت‌ها و پرهیز از اعمال تصدی‌گری آنان، سبب معطوف شدن دولت‌ها به بهره‌مندی از تخصص و سرمایه بخش خصوصی داخلی و خارجی شده است. طبیعی است که شرایط حاکم بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی نسبت به سرمایه‌گذاری داخلی متفاوت می‌باشد؛ زیرا که تعیین قانون حاکم و مرجع رسیدگی به اختلافات طرفین و تضمین اجرای قرارداد توسط سرمایه‌گذار و همچنین تضمین سرمایه سرمایه‌گذار و موضوعاتی از این قبیل، مستلزم بررسی مدل‌های مختلف سرمایه‌گذاری در صنعت برق است تا در هر مورد، با توجه به شرایط محیطی اجرای طرح، الگوی مناسب انتخاب گردد. لحاظ نمودن مولفه‌های لازم جهت اجرای طرح، تنظیم اجرا، ثبات قرارداد، و تعیین مسئولیت یا عدم مسئولیت هر یک از طرفین قرارداد از جمله مباحثی است که در مدل قراردادی پیشنهادی مورد توجه قرار گرفته است. این پژوهش به روش توصیفی و تحلیلی انجام و نتایج حاصل، بیان‌گر نکات مورد لزوم در هر یک از مدل‌های قراردادی مربوط است.</p>
صفحات: ۱۲۱-۱۴۷	
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۳۰	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۱۹	
تاریخ انتشار برخط: ۱۴۰۳/۰۹/۲۰	
کلیدواژه‌ها: قرارداد مشارکت عمومی-خصوصی (PPP)، قرارداد امتیازی (Concession Agreement)، قرارداد ساخت، بهره‌برداری، و واگذاری (BOT)، قرارداد بیع متقابل (Buyback)، قرارداد پیش‌خرید محصولات یا تقبل برداشت (Offtake)، قرارداد مهندسی، اجرا و ساخت با شرط تامین مالی (EPCF).	
استناد	کریمی، محمدصادق؛ کریمی، محمدحسین (۱۴۰۳). مدل‌های قراردادهای سرمایه‌گذاری در صنعت برق. <i>حقوق آب و برق</i> ، ۱ (۱)، ۱۲۱-۱۴۷.
ناشر	پژوهشگاه نیرو.

۱. مقدمه

در هر کشور، صنعت برق جزو صنایع مادر و راهبردی آن به حساب می‌آید و بر این اساس، ایجاد، ارتقا، توسعه، و حفظ زنجیره تولید، انتقال، و توزیع برق در سطح هر کشوری از اهمیت فراوانی برخوردار است. در جهان امروز، برق، نیاز اولیه تمامی بخش‌های یک کشور اعم از بخش‌های خانگی، تجاری، صنعتی، اداری و غیره محسوب می‌شود. این نیاز فراگیر و مستمر به برق باعث شده که دولت‌ها بالاچار توجه خاص و ویژه‌ای به حوزه صنعت برق داشته باشند. لیکن از یک سو دولت‌ها با توجه به بودجه محدودی که دارند، نمی‌توانند از محل بودجه سالانه خویش تمامی اقداماتی را که مدنظر دارند، اجرا نمایند (شیروی، ۱۳۹۹: ۴۸)؛ و از سوی دیگر، دولت‌ها بایستی به‌سوی امور حاکمیتی حرکت کرده و اعمال سرمایه‌گذاری و تصدی‌گری را برون‌سپاری نمایند تا از پدیده دولت فربه و ناکارآمد جلوگیری نموده و بتوانند کوچک‌تر و چابک‌تر باشند. آمار تولید و مصرف برق در ایران بیان‌گر این امر است که اگرچه در سال‌های اخیر (۱۳۹۹-۱۴۰۱) متوسط رشد تولید برق ۴/۱۵ درصد بوده است، لکن متوسط رشد مصرف برق نیز در این سال‌ها ۴/۱۷ درصد می‌باشد^۱. بدین ترتیب، همگام با افزایش تولید برق، مصرف نیز افزایش فزاینده‌ای نسبت به تولید داشته است؛ به‌نحوی که به‌رغم سرمایه‌گذاری در امر تولید و افزایش ۴/۱۵ درصدی آن، به لحاظ افزایش ۴/۱۷ درصدی مصرف، کمبود برق روند افزایشی داشته و ضرورت بیش از پیش سرمایه‌گذاری در امر تولید برق را ایجاب می‌نماید (شرکت مدیریت شبکه برق ایران- معاونت بازار برق، ۱۳۹۹؛ شرکت مدیریت شبکه برق ایران- معاونت بازار برق، ۱۴۰۰؛ شرکت مدیریت شبکه برق ایران- معاونت بازار برق، ۱۴۰۲). بر این اساس، یکی از اموری که هر دولتی از جمله دولت جمهوری اسلامی ایران به آن نیازمند است، جذب سرمایه‌های سرمایه‌گذاران در صنعت برق در بخش خصوصی داخلی و خارجی است.

پژوهش حاضر به بررسی اهمیت و ضرورت سرمایه‌گذاری در صنعت برق و مدل‌های قراردادی مرتبط با آن، به‌ویژه در زمینه نیازهای توسعه‌ای و زیرساختی ایران می‌پردازد. قابلیت موجود در قراردادهای سرمایه‌گذاری، به‌عنوان سازوکاری برای جذب سرمایه و تخصص در صنعت برق کشور و توسعه و گسترش آن، می‌تواند پاسخگوی نیازهای حیاتی و راهبردی کشور باشد. به‌طور کلی سرمایه‌گذاری در صنعت برق یک کشور، اگر مطابق با مدل قراردادی صحیح و متناسب انجام پذیرد، می‌توان آن را یک اقدام برد-برد-تلقی نمود چرا که سه طرف از این موضوع منتفع خواهند شد: بخش عمومی سرمایه‌پذیر و شخص سرمایه‌گذار به‌عنوان طرفین قرارداد سرمایه‌گذاری و نیز

۱. تولید برق طی سال‌های ۱۳۹۸ تا ۱۴۰۱ به‌ترتیب و به‌نحو تقریبی، ۳۰۹، ۳۲۵، ۳۴۰، و ۳۵۲ میلیارد کیلووات ساعت و مصرف آن طی سال‌های ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۱ به‌ترتیب و به‌نحو تقریبی، ۳۲۴، ۳۳۸، و ۳۵۱ میلیارد کیلووات ساعت بوده است.

مصرف‌کنندگان به‌عنوان ذی‌نفعان اصلی و نهایی برق. برد برای بخش عمومی سرمایه‌پذیر از این حیث است که در جهت نیل به اهداف پیشرفت و توسعه، لاجرم بایستی در صنعت برق مانند دیگر صنایع سرمایه‌گذاری نماید و در سه حوزه این صنعت، یعنی «تولید، انتقال، و توزیع» به‌دنبال ایجاد زیرساخت‌های جدید و حفظ و نگهداری از زیرساخت‌های موجود باشد. سرمایه‌گذاری کامل در تمامی بخش‌های مورد نیاز صنعت برق یک کشور توسط دولت حاکمه، امر ناصواب و غیرفنی‌ای است که دلایل این امر در پژوهش حاضر به تفصیل مورد بررسی قرار خواهد گرفت. بر این مبنا، این که یک سرمایه‌گذار غیردولتی، در صنعت برق و در حوزه‌هایی که مورد نیاز آن کشور است، سرمایه‌گذاری نماید و باعث توسعه و پیشرفت آن حوزه‌ها گردد و در عمل دولت برای آن حوزه‌ها به‌طور کلی و یا در ابتدا تمامی هزینه‌ها را متقبل نشده باشد، برد برای آن دولت به‌حساب می‌آید. بنابراین، متناسب با شرایط سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، و حقوقی هر کشور، قاعدتا سرمایه‌گذاری در صنعت برق از سوی بخش غیردولتی صورت می‌پذیرد (شیروی، ۱/۱۴۰۰: ۱۶۵). از سوی دیگر، برای شخص یا شرکت سرمایه‌گذار نیز سرمایه‌گذاری در صنعت برق یک کشور، مجموعاً برد محسوب می‌شود؛ چرا که این شخص یا شرکت می‌تواند با امتیازات و تسهیلاتی که در قالب مدل قراردادی فی‌مابین با بخش عمومی سرمایه‌پذیر منعقد نموده است، مبادرت به سرمایه‌گذاری کرده و با ریسک پایین، از این قرارداد، کسب سود نماید؛ به‌نحوی که هم سرمایه اولیه را مستهلک نماید و هم به سود قطعی مورد انتظار خود برسد، به‌ویژه این که خریداری محصول نهایی در این سرمایه‌گذاری، تضمین شده است. با بررسی مدل‌های قراردادی متنوع مرتبط به این حوزه، تبیین خواهد شد که چگونه طرفین قرارداد سرمایه‌گذاری با اوصافی که بیان شد، هر یک منتفع و برنده قرارداد به‌حساب می‌آیند. برد سوم نیز برای ضلع سوم که همان مصرف‌کنندگان مستقیم و غیرمستقیم محصول نهایی این قرارداد سرمایه‌گذاری است، رقم می‌خورد؛ به‌نحوی که از دیدگاهی، می‌توان مصرف‌کنندگان را ذی‌نفعان اصلی این قرارداد دانست. هم‌چنین این نکته نیز شایان ذکر است که مهم‌ترین اثر افزایش میزان سرمایه‌گذاری در صنعت برق، کاهش قیمت تمام شده برق و دیگر کالاها خواهد بود؛ بدین نحو که در شرایط رقابتی، با افزایش میزان سرمایه‌گذاری در این صنعت، تقریباً قیمت همه فعالیت‌ها کاهش خواهد یافت (منظور و دیگران، ۱۳۹۱: ۷۱).

پژوهش حاضر به روش توصیفی و تحلیلی انجام شده است که علاوه بر مقدمه، مشتمل بر چهار بخش دیگر است که در بخش دوم به مفاهیم و مبانی قراردادهای سرمایه‌گذاری در صنعت برق، در بخش سوم به بررسی قراردادهای سرمایه‌گذاری در صنعت برق، در بخش چهارم به فرصت‌ها و چالش‌های ناشی از قراردادهای سرمایه‌گذاری در صنعت برق، و نهایتاً در بخش پایانی به نتایج و پیشنهادها پرداخته خواهد شد.

۲. مفاهیم و مبانی قراردادهای سرمایه‌گذاری در صنعت برق

جهت شناخت قراردادهای سرمایه‌گذاری بین‌المللی در صنعت برق و فرصت‌ها و چالش‌های هر یک، لازم است ابتدا مفاهیم و مبانی مربوطه مطرح و به بیان تاثیرات قرارداد در روابط طرفین پرداخته شود.

۲.۱. تعریف و دامنه سرمایه‌گذاری در صنعت برق

سرمایه‌گذاری در صنعت برق به جریان جذب سرمایه، فناوری، و تخصص به‌منظور توسعه، بهره‌برداری، و نگهداری زیرساخت‌های برق و طرح‌های مرتبط توسط سرمایه‌گذار مانند شرکت‌های چندملیتی، صندوق‌های ذخیره ارزی دولتی، موسسات مالی و نظایر آن که در نهایت منجر به ارتقا و بهبود تولید، انتقال، توزیع، و تجارت برق در مقیاس جهانی می‌شود، گفته می‌شود؛ با این توضیح که سرمایه‌گذاری خارجی، متضمن انتقال دارایی مادی و غیرمادی از کشوری به کشور دیگر (کشور سرمایه‌پذیر) توسط سرمایه‌گذار خارجی به منظور تولید ثروت است (شیروی، ۲/۱۴۰۰: ۵۰۵).

دامنه سرمایه‌گذاری در صنعت برق متنوع است و انواع مختلفی از طرح‌ها را در برمی‌گیرد؛ نظیر سرمایه‌گذاری در فناوری‌های تولید برق متعارف، مانند زغال‌سنگ، گاز، و نیروگاه‌های هسته‌ای، و همچنین سرمایه‌گذاری در منابع انرژی تجدیدپذیر مانند خورشیدی، بادی، و آبی است. علاوه بر این، سرمایه‌گذاری مزبور ممکن است در شبکه‌های انتقال و توزیع، تاسیسات ذخیره‌سازی انرژی، سامانه‌های شبکه هوشمند، و نیز پلتفرم‌های تجارت انرژی نیز صورت گیرد. دامنه سرمایه‌گذاری در صنعت برق، این امکان را فراهم می‌سازد تا با بررسی اندازه‌های مختلف طرح، از نظام‌های غیرمتمرکز مقیاس کوچک تا زیرساخت‌های شبکه در مقیاس بزرگ، دامنه سرمایه‌گذاری را بیشتر بررسی نمود و سرمایه‌گذاری در مراحل مختلف زنجیره ارزش برق، از جمله توسعه طرح، ساخت، بهره‌برداری، و نگهداری را مورد توجه قرار داد (شرکت مدیریت شبکه برق ایران-معاونت بازار برق، ۱۳۹۹؛ شرکت مدیریت شبکه برق ایران-معاونت بازار برق، ۱۴۰۰؛ شرکت مدیریت شبکه برق ایران-معاونت بازار برق، ۱۴۰۲).

۲.۲. طرف‌های دخیل در سرمایه‌گذاری در صنعت برق

شناخت اشخاص و طرف‌های دخیل در سرمایه‌گذاری در صنعت برق برای درک پویایی‌ها و پیچیدگی‌های مدل‌های قراردادی بسیار مهم است. این اشخاص و طرف‌ها ممکن است در دسته‌های زیر باشند:

۲.۲.۱. بخش عمومی سرمایه‌پذیر

بخش عمومی سرمایه‌پذیر، نقش مهمی در جذب و تنظیم سرمایه‌گذاری ایفا می‌کند. دولت‌ها مسئول ایجاد چهارچوب‌های قانونی و نظارتی، اعطای مجوزها و ارایه مشوق‌هایی برای تشویق سرمایه‌گذاری در

صنعت برق هستند. دولت‌ها همچنین اختیار تعیین تعرفه‌ها، ایجاد استانداردهای زیست‌محیطی و اجتماعی، و اطمینان از رعایت قوانین و مقررات قابل اجرا را دارند. به‌عنوان نمونه، مطابق اصل ۲۱ اعلامیه استکهلم، کشورها مطابق با منشور سازمان ملل متحد و اصول حقوق بین‌الملل، حق حاکمیت برای بهره‌برداری از منابع کشور خود طبق اصول زیست‌محیطی را دارا بوده با این شرط که بایستی اطمینان داشته باشند که این قبیل فعالیت‌های آن‌ها، محیط زیست دیگر کشورها را دچار آسیب و خدشه نمی‌کند (ساردوئی نسب و قائمی، ۱۴۰۱: ۳۵۳-۳۵۴).

۲.۲.۲. سرمایه‌گذاران

سرمایه‌گذاران شامل صندوق‌های ذخیره ارزی دولتی و سایر صندوق‌های مالی مشابه، شرکت‌های سهامی، موسسات مالی، و شرکت‌های عمدتاً چندملیتی هستند که سرمایه، فناوری، و تخصص را برای اجرای طرح‌های برق ارایه می‌کنند. مطابق ماده ۱ مقرر MiFIR، موسسه مالی به‌طور مشخص یعنی طرف یا شخصی که شغل معمول یا کسب‌وکارش، تدارک یک یا چند فعالیت حرفه‌ای سرمایه‌گذاری باشد. این سرمایه‌گذاران به‌دنبال فرصت‌هایی برای بازده مالی، گسترش بازار، تنوع بخشیدن و دسترسی به منابع انرژی هستند. آن‌ها منابع مالی، دانش فنی، و تخصص مدیریت را برای حمایت از توسعه و اجرای طرح‌ها ارایه می‌نمایند. شایان ذکر است که نظام حقوقی MiFIR که در این جا به آن استناد شد و در حوزه اتحادیه اروپا مجری می‌باشد، در خصوص نظام صداقت و سلب دسترسی عمومی بازار در رابطه با موسسات مالی سرمایه‌گذاری اعمال می‌شود (ساردوئی نسب و قائمی، ۱۴۰۱: ۲۷۷-۲۷۸).

۳.۲.۲. تشکیلات بخش عمومی در صنعت برق

در ایران، وزارت نیرو، توانیر، و شرکت‌های برق منطقه‌ای، به‌عنوان بهره‌برداران اصلی خدمات سرمایه‌گذاری در صنعت برق کشور تلقی می‌شوند. این اشخاص به‌عنوان شریک یا خریدار برق تولید شده عمل می‌کنند و مسئولیت توزیع و فروش برق به کاربران نهایی را بر عهده دارند. طرف‌های مذکور نقش مهمی در تسهیل توسعه طرح‌ها، تضمین اتصال به شبکه، و مدیریت قراردادهای خرید برق (یا سایر ترتیبات قراردادی را ایفا می‌نمایند (Saidov, 2019: 309-310).

۴.۲.۲. نهادهای نظارتی

نهادهای نظارتی، مانند کمیسیون‌ها یا مقامات نظارتی انرژی، بر بخش برق نظارت می‌کنند و از رعایت

قوانین و مقررات مربوطه اطمینان می‌یابند. آن‌ها قوانین و دستورالعمل‌هایی را برای ورود به بازار، تعیین تعرفه، تضمین سلامت قانونی، استانداردهای کیفیت و الزامات زیست‌محیطی، وضع می‌نمایند. هم‌چنین، نهادهای نظارتی بر اجرای طرح‌های برق نظارت می‌کنند و اختلافات بین سرمایه‌گذاران و سایر ذی‌نفعان را حل‌وفصل می‌نمایند (شیخ الاسلامی، بی‌تا: ۲۱-۲۲).

۵.۲.۲. مقامات محلی

بهره‌مندی از مشارکت و مشاوره مقامات محلی موجب می‌گردد تا حتی‌الامکان نگرانی‌های اجتماعی و زیست‌محیطی برطرف شده و با ایجاد اطمینان از پذیرش محلی طرح و ترویج آن، توسعه پایدار در منطقه محقق گردد. مقامات محلی می‌توانند همکاری لازم در جهت تملک زمین و تحقق شرایط اجرای طرح را فراهم نموده و آثار مثبت اجتماعی و اعتماد محلی را در راستای جذب سرمایه‌گذاری در صنعت برق در پی داشته باشد. اساساً مقامات عمومی محلی کشور در زمره طرف‌های سرمایه‌پذیر هستند و امکان سرمایه‌گذاری را با اقداماتی از جمله اعطای مجوز، عدم ممنوعیت و محرومیت، همکاری لازم با سرمایه‌گذار و غیره، انجام می‌دهند (شیروی، ۲/۱۴۰۰: ۵۰۳-۵۰۴).

۳.۲.۳. تأثیر قراردادها در تبیین روابط طرفین

قراردادها نقش اساسی در حاکمیت و تنظیم سرمایه‌گذاری در صنعت برق دارند. قراردادها به‌عنوان توافق‌نامه‌های الزام‌آور قانونی بین طرف‌های دخیل در فرایند سرمایه‌گذاری عمل می‌کنند و چهارچوبی را برای بیان حقوق، تکالیف، و مسئولیت‌های اشخاص دخیل در صنعت برق، تعیین می‌نمایند. اساساً، نقش قراردادها می‌تواند چندوجهی باشد و چندین جنبه اساسی را به‌شرح ذیل شامل گردد:

۱.۳.۲. تأثیر حقوقی قرارداد

قراردادها با تعیین حقوق و تکالیف مربوطه، از طرفین قرارداد حمایت قانونی نموده و سازوکارهایی را برای حل‌وفصل اختلافات ایجاد می‌کنند. در واقع آن‌ها، مبنایی را برای جستجوی راه‌حل در صورت نقض قرارداد یا وقوع اختلاف فراهم می‌سازند (Mäntysaari, 2015: 507).

۲.۳.۲. تأثیر حمایتی قرارداد

قرارداد، تعیین‌کننده شرایط مربوط به موانع اجرای قرارداد و عدم مسئولیت هر یک از طرفین در صورت وقوع موارد غیرقابل پیش‌بینی و غیرقابل پیشگیری بوده و مقررات ناظر بر شرایط اضطراری، الزامات

بیمه، و چهارچوب‌های مسئولیت را برای کاهش ریسک‌های احتمالی و عدم قطع رابطه قراردادی در خصوص توسعه و بهره‌برداری از طرح، بیان می‌نماید (Mäntysaari, 2015: 502-503).

۲.۳.۳. تاثیر مالی قرارداد

قراردادها ترتیبات مالی از جمله مبالغ سرمایه‌گذاری، شیوه‌های پرداخت، سازوکارهای تقسیم درآمد، و بازگشت سرمایه را مشخص می‌کنند. در واقع، این اسناد، شفافیت در مورد تعهدات مالی، و تضمین بازدهی منصفانه و معقول سود و سرمایه را مقرر می‌دارند. از آن‌جا که نظام‌های حقوقی ملی در سطح بین‌الملل، غالباً دارای مقررات متحدالشکلی نیستند، یک قرارداد ممکن است در نظام‌های حقوقی مختلف، به حقوق، تعهدات، و آثار متفاوتی منتج گردد؛ بنابراین عملاً ممکن است تاثیر مالی یک قرارداد در حوزه‌های مختلف، در هر نظام حقوقی، متفاوت باشد، گرچه که همگی از اصول کلی بین‌المللی نیز پیروی می‌کنند (شیروی، ۲/۱۴۰۰: ۱۵۲-۱۵۳).

۲.۳.۴. تاثیر اجرایی قرارداد

قراردادها، نقش‌ها و مسئولیت‌های طرفین در اجرای طرح‌ها، از جمله توسعه، ساخت، و بهره‌برداری طرح را مشخص می‌کنند. در قراردادها معمولاً شاخص‌های پیشرفت طرح و الزامات گزارش‌دهی برای نظارت بر حسن پیشرفت کار و اطمینان از تکمیل به‌موقع آن را تعیین می‌کنند. این قراردادها در حوزه صنعت برق، در مرحله اجرا، می‌توانند استاندارد شده، کوتاه‌مدت، و سازماندهی شده باشند؛ و یا استاندارد نشده، بلندمدت، و طبعاً تابع توافق طرفین باشند (ساردوئی نسب و قائمی، ۱۴۰۱: ۷۱).

۲.۳.۵. تاثیر حاکمیتی قرارداد

قراردادها سازوکارهای حاکمیتی را برای نظارت بر اجرای تعهدات قراردادی، الزامات نظارتی، و استانداردهای زیست‌محیطی و اجتماعی، معین می‌نمایند. اثر اعمال حاکمیتی قرارداد ناظر به وضع مقرراتی برای ممیزی، بازرسی، و ارایه گزارش برای اطمینان از پای‌بندی به شرایط و ضوابط توافق شده در راستای اجرای طرح می‌باشد (شیخ الاسلامی، بی‌تا: ۲۳).

از آن‌چه در بیان نقش و اهمیت قرارداد در روابط طرفین و اجرای طرح بیان گردید، ضرورت پرداختن به ماهیت حقوقی قراردادهای سرمایه‌گذاری، شرایط مذکور در قرارداد، و سازوکارهای حل اختلاف قرارداد، مشخص و مبرهن می‌گردد. علاوه بر این، قراردادهای اطمینان و حمایت قانونی برای طرفین قرارداد را آشکار ساخته و اعتماد را تقویت کرده و جریان‌های سرمایه‌گذاری را تسهیل می‌کند. ماهیت در

حال تحول مدل‌های قراردادی، بررسی رویکردهای نوآورانه و روندهای نوظهور در طراحی قرارداد جهت دستیابی به حل چالش‌ها و فایز آمدن بر پیچیدگی‌های منحصربه‌فرد سرمایه‌گذاری در صنعت برق را ضروری می‌سازد. یکی از سازوکارهای حل اختلاف پرکاربرد در این قبیل قراردادهای، داوری می‌باشد که در قالب شرط ضمن قرارداد یا یک قرارداد مجزا بین طرفین در ابتدای همکاری منعقد می‌شود. امروزه در اغلب قراردادهای سرمایه‌گذاری و مشارکت در آن، انتقال فناوری، ساخت، و احداث نیروگاه‌ها، بیع متقابل، و دیگر همکاری‌های صنعتی و تجاری مشابه، داوری به‌عنوان روشی مطلوب پیش‌بینی می‌شود (شیروی، ۲/۱۴۰۰: ۵۶۵-۵۶۶).

۴.۲. مبانی حقوقی سرمایه‌گذاری در صنعت برق

مقررات ناظر بر سرمایه‌گذاری در صنعت برق دربرگیرنده مجموعه‌ای از قوانین و مقررات حاکم بر رفتار طرفین قرارداد سرمایه‌گذاری در صنعت برق می‌باشد. هدف از مقررات مذکور، ایجاد یک محیط سرمایه‌گذاری باثبات و قابل پیش‌بینی، حمایت از حقوق سرمایه‌گذاران، تشویق جریان‌های سرمایه‌گذاری، و ترویج توسعه پایدار است. این مقررات بیان‌گر تعهدات طرفین سرمایه‌گذاری و چگونگی حل‌وفصل در رفع اختلاف و خصومت بین آنان می‌باشد.

در صورتی که سرمایه‌گذار دارای تابعیت خارجی باشد، در این صورت معاهدات سرمایه‌گذاری، مانند معاهدات سرمایه‌گذاری دوجانبه^۱ و موافقت‌نامه‌های سرمایه‌گذاری چندجانبه، نقش مهمی در حقوق سرمایه‌گذاری ایفا می‌کنند. این معاهدات بین کشورهای سرمایه‌پذیر و کشورهای سرمایه‌گذار منعقد می‌شود تا برای سرمایه‌گذاران خارجی، حمایت و تضمین‌های قانونی فراهم شود. موضوعاتی مانند عدم سلب مالکیت، رفتار عادلانه، رفتار ملی، و سازوکارهای حل اختلاف در معاهدات این‌چنینی مطرح می‌شوند. به‌طور کلی، یکی از روش‌های سرمایه‌گذاری در صنعت برق، تامین منابع مالی طرح مورد نظر می‌باشد که این تامین مالی شامل روش‌های گوناگونی است که به‌موجب آن، تمام یا بخشی از منابع مالی مورد نیاز یک طرح صنعتی برق بر مبنای اتکا به عواید و درآمدهای آتی طرح، جذب و تامین می‌گردد (عبدی، سالاریان، ۱۴۰۲: ۱۷۸-۱۷۹).

اصولا سازوکارهای حل‌وفصل اختلاف بین سرمایه‌گذار و دولت میزبان^۲، موارد جدایی‌ناپذیر از قوانین سرمایه‌گذاری بین‌المللی است. این سازوکارها به سرمایه‌گذاران خارجی اجازه می‌دهد تا علیه دولت‌های میزبان به دلیل نقض ادعایی حقوق‌شان بر اساس معاهدات سرمایه‌گذاری، اقامه دعوا نمایند. بر این اساس، دولت میزبان یک مرجع را برای حل‌وفصل اختلافات سرمایه‌گذاری از طریق داوری یا سایر

1. Bilateral Investment Treaty (BIT)

2. Investor-State Dispute Settlement (ISDS)

شیوه‌های حل اختلاف، مقرر می‌دارد. مضاف بر روش‌های پیش‌گفته، سازوکار حل اختلاف به روش دادرسی در دادگاه صالح، این مزیت را برای خواهان دارد که مراجعه به دادگاه صالح و اقامه دعوا در آن، نیازمند موافقت طرف دیگر دعوا نیست (شیروی، ۱۴۰۰: ۳/۶۶۸-۶۶۹).

۲.۴.۱. قوانین و مقررات حاکم بر سرمایه‌گذاری در صنعت برق

قوانین و مقررات، نقش مهمی در سامان‌دهی چهارچوب قانونی سرمایه‌گذاری در صنعت برق ایفا می‌نمایند. علاوه بر این، در صورتی که سرمایه‌گذار خارجی باشد، متخصصان در حوزه قوانین و مقررات به بررسی چهارچوب‌های قانونی داخلی و نظام‌های نظارتی‌ای که بر سرمایه‌گذاری خارجی تاثیر می‌گذارد، می‌پردازد. بسیاری از کشورها قوانین خاصی برای سرمایه‌گذاری خارجی دارند که طی آن، دستورالعمل‌ها و مشوق‌هایی را برای جذب سرمایه خارجی ارائه می‌کنند. این قوانین ممکن است شامل مقرراتی در مورد تشویق سرمایه‌گذاری، الزامات ورود به بازار، حمایت از سرمایه‌گذاری، و سازوکارهای حل اختلاف باشد. به‌عنوان نمونه، تغییرات در قانون‌گذاری و نظام تنظیم مقررات که در حیطه سرمایه‌گذاری‌ها اتفاق می‌افتد، می‌تواند از عوامل بروز اختلاف و طبعاً نیاز به وجود راه‌حلی جهت رفع آن باشد (ساردوئی نسب و قائمی، ۱۴۰۱: ۳۹۹).

علاوه بر آن، قوانین و مقررات ملی ناظر بر صنعت برق، چهارچوب قانونی و نظارتی‌ای را برای تولید، انتقال، و توزیع در این صنعت مقرر می‌نمایند. این قوانین به بیان چگونگی صدور مجوز، سازوکارهای تعیین تعرفه، دسترسی به شبکه، استانداردهای زیست‌محیطی، ارتقا و توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر، و مقررات بازار انرژی می‌پردازند. همچنین در قوانین ملی، به مقولاتی نظیر شکل‌گیری، تفسیر، و اجرای قراردادهای مربوط به سرمایه‌گذاری در صنعت برق پرداخته می‌شود. در مجموع، این قوانین مبنای قانونی‌ای برای مذاکره و اجرای قراردادهای سرمایه‌گذاری، از جمله قراردادهای خرید برق، قراردادهای امتیازی، و قراردادهای سرمایه‌گذاری مشترک را مقرر می‌نمایند (Saidov, 2019: 311-313).

۲.۴.۲. اصول اساسی ناشی از معاهدات مرتبط با سرمایه‌گذاری در صنعت برق

معاهدات سرمایه‌گذاری اغلب حاوی مقرراتی است که تاثیر مستقیمی بر شرایط قراردادی بین سرمایه‌گذاران خارجی و کشورهای میزبان در صنعت برق دارد. این بخش، مبانی اصلی قراردادهای سرمایه‌گذاری را که به ترتیبات قراردادی مرتبط هستند، مقرر می‌دارد. این مبانی شامل مقرراتی در مورد «رفتار منصفانه و عادلانه» می‌شود. بر مبنای رفتار عادلانه، دولت‌های میزبان ملزم می‌شوند که با سرمایه‌گذاران خارجی و سرمایه‌گذاری‌های آن‌ها منصفانه و بدون تبعیض رفتار کنند. اصل مزبور می‌تواند

موضوعاتی از قبیل ثبات در سرمایه‌گذاری، شفافیت، روند قانونی، و حفاظت در برابر اقدامات خودسرانه یا تبعیض‌آمیز دولت میزبان را پیش‌بینی نماید. بر این اساس، در معاهدات سرمایه‌گذاری، در شرایطی که دولت میزبان سرمایه‌گذاری‌های خارجی را سلب مالکیت یا ملی کند، سرمایه‌گذار می‌تواند با مطرح کردن مقررات مرتبط با اصل مزبور، جبران سریع، کافی، و موثر خسارت برای سرمایه‌های سلب مالکیت شده را طلب نماید. همچنین، در این معاهدات مقرر می‌گردد که رفتار دولت میزبان با سرمایه‌گذار خارجی باید متناسب با رفتار با سرمایه‌گذاران داخلی یا سرمایه‌گذاران کشورهای ثالث بوده و از هرگونه رفتار تبعیض‌آمیز که موجب ضرر به سرمایه‌گذار شود، پرهیز گردد.

به‌علاوه، معاهدات سرمایه‌گذاری اغلب شامل مقرراتی در مورد سازوکارهای حل اختلاف، مانند داوری یا سایر شیوه‌های حل اختلاف جایگزین است. این مقررات به سرمایه‌گذاران خارجی اجازه می‌دهد تا بتوانند علیه دولت‌های میزبان به‌دلیل نقض تعهدات ناشی از قرارداد سرمایه‌گذاری، اقامه دعوا نمایند. در حوزه اتحادیه اروپا، روش‌های گوناگونی برای حل اختلاف غیرقضایی در حیطه ملی حوزه کشور سرمایه‌پذیر پیش‌بینی شده است (ساردوئی نسب و قائمی، ۱۴۰۱: ۴۰۰-۴۰۵).

بررسی چهارچوب حقوقی سرمایه‌گذاری خارجی در صنعت برق، از جمله قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی مصوب ۱۳۸۰، قانون جهش تولید دانش‌بنیان مصوب ۱۴۰۱، قانون مانع‌زدایی از توسعه صنعت برق مصوب ۱۴۰۱، لایحه مشارکت عمومی - خصوصی پیشنهادی ۱۳۹۷، معاهدات مربوطه، قوانین و مقررات ملی، و مفاد معاهدات سرمایه‌گذاری، می‌تواند درک صحیحی در زمینه حقوقی که ترتیبات قراردادی در آن صورت می‌پذیرد، به‌دست دهد. بر این مبنای، این تجزیه و تحلیل به شناسایی چالش‌ها و فرصت‌های قانونی برای سرمایه‌گذاران و بخش عمومی سرمایه‌پذیر و همچنین اطلاع‌رسانی به مراجع حاکمیتی جهت بهبود مقررات قانونی برای حمایت از سرمایه‌گذاری پایدار در صنعت برق، کمک می‌نماید.

۳. بررسی قراردادهای سرمایه‌گذاری در صنعت برق

مرور انواع مدل‌های قراردادی در صنعت برق موجب می‌گردد تا جنبه‌های حقوقی و تجاری توسعه، بهره‌برداری، و سرمایه‌گذاری در صنعت برق، بررسی و مدل مناسب که بیان‌گر تامین منافع طرفین قرارداد و تضمین‌کننده اجرای طرح و مشخص‌کننده حقوق و تکالیف هر یک از طرفین قرارداد و مسئولیت‌های ناشی از قرارداد و همچنین تعیین موارد عدم مسئولیت باشد، انتخاب گردد. به‌همین منظور، در ادامه، مدل‌های قراردادی در حوزه مورد بحث، بررسی می‌شوند.

۱.۳. قراردادهای مشارکت عمومی-خصوصی^۱

قراردادهای مشارکت عمومی-خصوصی ناظر به فروش برق در یک دوره زمانی مشخص بوده و شرایط و ضوابط قیمت‌گذاری، مقدار، و تحویل برق، و نیز سایر جنبه‌های مرتبط با آن را تعیین می‌کنند. اهمیت این مدل از سرمایه‌گذاری در نظام حقوقی ما مورد توجه بوده است؛ تا جایی که در برنامه‌های دوم، سوم، و پنجم توسعه نیز دولت‌ها مکلف به فراهم نمودن زیرساخت‌های اجرایی آن شده‌اند (شیروی، ۱/۱۴۰۰: ۱۸۸-۱۹۰). در همین راستا و در مورخ ۱۳۹۷/۰۹/۱۸، لایحه مشارکت عمومی-خصوصی در هیات دولت تصویب و جهت تصویب نهایی به مجلس شورای اسلامی ارجاع شد؛ ولی تاکنون به تصویب نهایی مجلس نرسیده و عنوان قانون لازم‌الاجرا را نیافته است.

همان‌طور که پیشتر به آن اشاره شد، قراردادهای خرید برق نقش حیاتی در تسهیل توسعه طرح‌های تولید برق و ایجاد اطمینان از برگشت سرمایه و سود متعلقه را دارند؛ زیرا که در درجه اول، چهارچوب تجاری و قانونی برای خریدوفروش برق را مشخص و مسئولیت‌های هر دو طرف را از جمله تعهد تولیدکننده برای تحویل مقدار مشخصی برق با قیمت توافقی و تعهد مصرف‌کننده برای خرید برق را تعیین می‌نمایند. همچنین، قراردادهای مزبور، سازوکارهای قیمت‌گذاری مختلفی مانند تعرفه‌های ثابت، تعرفه‌های متغیر مرتبط با قیمت سوخت یا شاخص‌های بازار، یا ترکیبی از هر دو را ارائه می‌نمایند. به‌طور کلی، ساختار قیمت‌گذاری به‌منظور مشخص کردن هزینه‌های تولید برق، در تضمین بازگشت و کسب سود معقول از سرمایه‌گذاری برای ژنراتور و نیز در ایجاد رقابت‌پذیری هزینه برای تولیدکننده برق، موثر می‌باشد. در نهایت، اهمیت این سنخ از قراردادها به این نکته باز می‌گردد که به‌لحاظ طولانی بودن مدت قرارداد، وجود این اسناد حقوقی سبب می‌شوند تا ضمن تامین مالی طرح، ثبات رابطه طرفین قرارداد نیز حفظ شود. اصولاً یکی از بزرگ‌ترین مشکلات در این دسته از قراردادها، نحوه برخورد با ریسک‌ها است که در بدو امر بایستی با شناسایی و تسهیم صحیح آن نسبت به طرفین، اقدامات لازم در جهت کنترل آن صورت پذیرد (علیچانی، جنیدی، ۱۳۹۹: ۱۱۰).

مدت قرارداد می‌تواند متفاوت باشد، اما اغلب بسته به ویژگی‌های طرح و شرایط بازار، از ۱۰ تا ۲۵ سال متغیر است. به‌طور کلی می‌توان این‌طور بیان داشت که این ترتیب قراردادی، به این جهت می‌تواند مفید باشد که بخش عمومی سرمایه‌پذیر از طریق تامین بخشی از هزینه‌های اجرای طرح یا خرید تضمینی بخشی از محصول آتی، یا دیگر مساعدت‌های مالی و تشویقی به بخش غیردولتی، سرمایه‌گذاری در آن زمینه خاص را برای بخش غیردولتی، واجد توجیه اقتصادی و جذاب می‌نماید (شیروی، ۳/۱۴۰۰: ۳۷۶).

1. Public-Private Partnership (PPP)

۲.۳. قراردادهای امتیازی^۱

قراردادهای امتیازی، چهارچوب‌های قراردادی‌ای هستند که معمولاً در طرح‌های زیربنایی از جمله تولید، انتقال، و یا توزیع برق، منعقد می‌شوند. به‌موجب چنین قراردادی، حقوق انحصاری مربوط به توسعه، بهره‌برداری، و نگهداری دارایی‌های زیرساختی برای یک دوره مشخص به یک شخص حقوق خصوصی اعطا می‌گردد. قراردادهای امتیازی، شرایطی را که بر اساس آن امتیاز اعطا می‌شود، نظیر محدوده طرح، حقوق و تعهدات صاحب امتیاز، مدت دوره امتیاز، و شرایط انتقال دارایی‌ها در پایان دوره به بخش عمومی را مشخص می‌نمایند. بر اساس قراردادهای امتیازی، صاحب امتیاز ملزم به سرمایه‌گذاری قابل توجه در توسعه زیرساخت‌ها می‌شود و سازوکارهایی را برای تقسیم سرمایه‌گذاری و درآمد بین صاحب امتیاز و بخش عمومی سرمایه‌پذیر ایجاد می‌کنند که ممکن است شامل هزینه‌های ثابت، پرداخت‌های مبتنی بر درآمد، و یا ترکیبی از هر دو باشد.

در قراردادهای امتیازی، استانداردهای عملکرد و مقررات نظارتی‌ای که صاحب امتیاز باید از نظر کیفیت خدمات، کارایی عملیاتی، و انطباق با استانداردهای زیست‌محیطی و اجتماعی رعایت کند، مقرر می‌شوند. هم‌چنین در این سنخ از قراردادها، ممکن است مقرراتی راجع به چگونگی نظارت، گزارش‌دهی، و سازوکارهای حل اختلاف بیان شوند (شیروی، ۳/۱۴۰۰: ۳۲۳-۳۲۶).

۳.۳. مشارکت در سرمایه‌گذاری^۲

سرمایه‌گذاری‌های مشترک و توافق‌های سهام‌داران، مدل‌های قراردادی‌ای هستند که وقتی چندین طرف گرد هم می‌آیند تا طرح‌های برق را به‌طور مشترک توسعه و اجرا کنند، منعقد می‌گردند. این قراردادها، حقوق، مسئولیت‌ها، و ساختار مالکیت را در بین نهادهای شرکت‌کننده در سرمایه‌گذاری‌های مشترک، و نیز قراردادهای سهام‌داران، ساختار مالکیت سهام، و درصد مالکیت هر طرف را مشخص می‌کنند. هم‌چنین فرایندهای تصمیم‌گیری، از جمله حق رای هر شریک و رویه‌های حل‌وفصل اختلافات بین شرکای سرمایه‌گذاری مشترک را تشریح می‌کنند. در این نوع قرارداد، موافقت‌نامه‌ها و سازوکارهایی برای تأمین مالی طرح و مقرراتی راجع به تزریق سرمایه اضافی، سازوکارهایی برای به اشتراک‌گذاری هزینه‌ها و ریسک‌های طرح، و بالاخره روش‌هایی برای افزایش تأمین مالی، معین می‌شود. به‌طور کلی، در سرمایه‌گذاری‌های مشترک و قراردادهای سهام‌داران، نقش‌ها و مسئولیت‌های هر یک از طرفین در عملیات و مدیریت طرح، مشخص و موضوعاتی مانند حاکمیت طرح، انتخاب کارکنان، توزیع سود، و چگونگی خروج از مشارکت، پیش‌بینی می‌شود (شیروی، ۳/۱۴۰۰: ۳۲۷-۳۳۰).

1. Concession Agreement
2. Joint Venture

۴.۳. قراردادهای ساخت، بهره‌برداری، و واگذاری^۱

قراردادهای ساخت، بهره‌برداری، و واگذاری معمولاً برای طرح‌های زیرساختی در مقیاس بزرگ از جمله تولید یا انتقال برق استفاده می‌شوند. طبق این سنخ از قراردادهای، یک نهاد خصوصی مسئول طراحی، تامین مالی، ساخت، بهره‌برداری، و نگهداری زیرساخت برای یک دوره مشخص است. سپس در پایان مدت قرارداد، زیرساخت به مقامات عمومی واگذار می‌شود (شیروی، ۱۳۹۹: ۱۳).

قراردادهای ساخت، بهره‌برداری، و واگذاری به بیان وظایف نهاد خصوصی در تامین مالی و توسعه طرح پرداخته و مقرراتی را برای تامین مالی طرح، اخذ مجوزها، و اطمینان از انطباق با مقررات زیست‌محیطی و اجتماعی، معین می‌سازد. همچنین در این نوع قرارداد، تعهدات نهاد خصوصی در مورد چگونگی بهره‌برداری و نگهداری از زیرساخت در طول مدت قرارداد، تعیین شده و استانداردهای عملکرد، الزامات نگهداری، و تخصیص ریسک‌ها و بدهی‌ها بین واحد خصوصی و مقام دولتی، تعریف می‌شود. علاوه بر این، شرایط و سازوکارهای واگذاری مالکیت زیرساخت به بخش عمومی سرمایه‌پذیر در پایان مدت قرارداد و نیز مقرراتی جهت ارزیابی دارایی‌ها و روش‌های واگذاری آن‌ها، معین می‌شود. نمونه‌ای از این مدل از قراردادهای در حوزه صنعت برق، قرارداد بی.اوتی. در موضوع احداث و بهره‌برداری از نیروگاه برق میان شرکت توسعه برق ایران (سهامی خاص) و شرکت سرمایه‌گذاری برق لامع (سهامی خاص) است که در مرداد سال ۱۳۹۴ منعقد گردید (شیروی، ۱۳۹۹: ۲۶۶-۳۰۱).

۵.۳. قراردادهای بیع متقابل^۲

الگوی قراردادی بیع متقابل، در دسته قراردادهای خرید خدمت قرار می‌گیرند؛ با این وجود آن‌ها جزو قراردادهای سرمایه‌گذاری نیز به حساب می‌آیند. در بیع متقابل که عمدتاً در فعالیتهای صنعتی و عظیم و پیچیده مورد استفاده قرار می‌گیرد، سرمایه‌گذار با سرمایه خود، یک کارخانه یا تاسیساتی هم‌چون یک نیروگاه تولید برق را تاسیس می‌نماید و پس از آن، برای مستهلک کردن هزینه‌هایی که انجام داده است، محصولاتی که در آن فرایند تولیدی حاصل شده را بازخرید کرده و تا جایی این کار انجام می‌شود که کلیه هزینه‌های سرمایه‌گذار مستهلک شده و وی نیز از این سرمایه‌گذاری منتفع گردد. پس از آن، تجهیزات احداثی و فناوری موجود به بخش عمومی سرمایه‌پذیر واگذار و منتقل می‌شود (گروه پژوهش مدرسه عالی حقوق، ۱۳۹۳: ۶۸-۶۹).

وقتی صحبت از «قراردادهای سرمایه‌گذاری ریسک‌پذیر» می‌شود، بدین معنی است که ریسک بازگشت سرمایه با پیمان کار است. سرمایه‌گذار، مالک طرح و تجهیزات و عواید حاصل از آن به‌صورت

1. Build-Operate-Transfer (BOT) contract

2. Buyback contract

مستقیم نیست؛ اما با اختیار خود و با پذیرش ریسک سرمایه‌گذاری در طرح مورد توافق، اقدام به تزریق سرمایه می‌کند. به همین منظور نیز دستمزدی که به پیمان‌کار پرداخت می‌شود، تابعی است از میزان سرمایه‌گذاری انجام شده. عنصر ریسک در این نوع از قراردادها به وضوح وجود داشته و نقش‌آفرینی می‌کند. مطابق قوانین و مقررات، چنین قراردادی، یک قرارداد سرمایه‌گذاری به حساب می‌آید؛ چرا که هم عنصر ریسک موجود است و هم استهلاك سرمایه‌گذاری از محل عواید حاصله از طرح وجود دارد. بر این اساس، قرارداد بیع متقابل، یک قرارداد سرمایه‌گذاری است که در آن، بازگشت سرمایه‌گذاری انجام شده از محل عواید حاصله از طرح است. اگر طرح مورد توافق، عایدی و محصولی نداشته باشد، سرمایه‌گذاری شخص سرمایه‌گذار نیز از بین می‌رود بی آن که شخصی مسئول بازگشت این سرمایه به وی باشد. از این رو، در قراردادهای بیع متقابل، اساساً تعهد به بازپرداخت وجود ندارد و همان‌طور که گفته شد، بازپرداخت از محل عواید حاصله از طرح به دست می‌آید (شیروی، ۲/۱۴۰۰: ۴۷۵-۴۸۱؛ شیروی، ۳/۱۴۰۰: ۳۷۵)

۳.۶. قراردادهای تقبل برداشت^۱ و قراردادهای تامین بلندمدت

قراردادهای تقبل برداشت یا پیش‌خرید محصولات و قراردادهای تامین بلندمدت، مدل‌های قراردادی‌ای هستند که به موجب آن یک شخص ثالث^۲ متعهد می‌شود که مقدار معینی از محصول تولید شده در یک طرح را با قیمت توافقی خریداری کند. این محصول اغلب کالایی مانند نفت، گاز، مواد معدنی، یا برق است. این شکل از قراردادها، ثبات و قابلیت پیش‌بینی را هم برای خریداران و هم برای فروشندگان فراهم می‌نمایند. تجربه موفق این مدل‌های قراردادی در کشورهای اروپایی از جمله آلمان، فرانسه، هلند، ایتالیا، و پرتغال وجود دارد (Finon, 2018: 154-155). در حوزه صنعت برق، به‌موجب این قراردادها، خرید تضمینی برق تولید شده در یک طرح خاص، چگونگی تضمین شرایط خرید و قیمت‌گذاری، و نیز مدت زمان قرارداد، تعیین می‌شود. توافق‌نامه‌های مزبور که معمولاً بلندمدت می‌باشند، اطمینان حاصل از درآمد را برای تولیدکننده فراهم کرده و به تامین مالی طرح کمک می‌کند. از انواع این مدل قراردادی، می‌توان به «خرید تضمینی^۳»، «خرید مستمر^۴»، «فروش بلندمدت^۵»، «خرید به قیمت تضمینی^۶»، «فروش نقدی^۷» و نظایر آن اشاره کرد (Saidov, 2019: 318-319; Mäntysaari, 2015: 514-517).

قراردادهای تقبل برداشت و قراردادهای عرضه بلندمدت، ریسک‌های مختلفی را بین طرف‌های درگیر

1. Offtake Contract
2. Offtaker
3. Take or pay
5. Take and pay
6. Long-term sale contract
7. Hedging contract
8. Spot Sale

معین می‌سازد. این خطرات ممکن است شامل نوسانات قیمت بازار، در دسترس بودن سوخت، حوادث اضطراری، و تغییرات نظارتی باشد. قراردادهای مورد نظر معمولاً شامل مقرراتی برای به‌اشتراک‌گذاری ریسک و کاهش مسئولیت است (Mäntysaari, 2015: 473-474).

۷.۳. قراردادهای «مهندسی، تامین کالا، ساخت و تامین مالی» و قراردادهای «مهندسی، تامین کالا، ساخت و تامین مالی توسط شخص ثالث»^۲

قراردادهای «مهندسی، اجرا و ساخت با شرط تامین مالی» به‌منزله قرارداد خرید خدمات (ارایه خدمات مشخص در مقابل دریافت دستمزد مشخص) به‌حساب می‌آید و بخش تامین مالی^۳ آن نیز یک خدمتی است که پیمان‌کار به کارفرما ارایه می‌دهد که معمولاً برای این دسته از خدمات نیز ضمانت مجزا از کارفرما اخذ می‌شود. به‌عبارت دیگر، در این سنخ از قراردادهای کارفرما بازگشت سرمایه‌ای که توسط پیمان‌کار آورده شده را تضمین می‌کند. لازم به ذکر است که بازگشت تامین مالی انجام شده، از محل عواید طرح نبوده و کارفرما متعهد به بازگشت تامین مالی انجام شده می‌باشد. از این رو، در این قرارداد، پذیرش ریسک متوجه پیمان‌کار نمی‌باشد؛ خواه طرح مورد نظر، عایدی و محصولی داشته باشد و خواه نداشته باشد؛ چرا که در این نوع از قراردادهای تامین مالی انجام شده توسط پیمان‌کار، به‌عنوان آورده وی به طرح قلمداد نمی‌شود، بلکه این نیز خود یک خدمت مجزا است که توسط وی به کارفرما ارایه می‌گردد و به‌نحو مجزا بابت همین خدمت نیز دستمزد دریافت می‌کند. لذا به لحاظ نظری و تقسیم‌بندی‌های حقوق سرمایه‌گذاری، قراردادهای مزبور در شمول قراردادهای سرمایه‌گذاری قرار نمی‌گیرند.

در این چهارچوب، پیمان‌کار باتوجه به شرایط طرح و میزان پیشرفت مالی آن، بودجه مورد نیاز را به‌صورت مرحله‌به‌مرحله، تزریق می‌کند. این تزریق مرحله‌ای و مستمر، با مسئولیت مستقیم و ضمانت‌هایی است که کارفرمای طرح نسبت به کل بودجه‌ای که قرار است به طرح تزریق شود، پذیرفته است. در این حالت، خواه این طرح به عایدی و محصول برسد و خواه نرسد؛ خواه این طرح تکمیل و به بهره‌برداری برسد و خواه اصلاً تکمیل نگردد؛ برای پیمان‌کار تفاوتی نخواهد داشت و کارفرما بایستی تامین مالی انجام شده و تزریق شده به طرح را بازپرداخت نماید و در برابر این موضوع، وی ضامن و مسئول است؛ چرا که این یک امر اجتناب‌ناپذیر برای کارفرما در این حالت به‌حساب می‌آید. می‌توان یک مثال ساده‌شده برای تامین مالی در قراردادهای شرح داده شده بیان نمود و آن این‌که فرض می‌شود به جای آن‌که کارفرما از محلی جهت تامین مالی طرح، وام گرفته باشد،

1. Engineering, Procurement, Construction, Finance (EPCF) contract
2. Engineering, Procurement, Construction, and Finance (EPC+F) contract
3. Finance

برای انجام طرح، از خود پیمان کار طرح وام گرفته است که طبیعتاً کارفرما متعهد به بازپرداخت کامل در برابر پیمان کار است.

بر اساس الگوی مزبور، اگر در یک طرح، تامین مالی توسط شخص ثالثی (یعنی شخصی غیر از پیمان کار) فراهم شود، در اینجا از مدل قراردادی «مهندسی، اجرا و ساخت با شرط تامین مالی توسط شخص ثالث» تبعیت شده است. در ایران، به طور کلی این مدل‌های قراردادی کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرند. وجه تمایز این نوع از قراردادها با دیگر قراردادهای سرمایه‌گذاری مانند بیع متقابل در عنصر مسئولیت نیل به نتیجه یا وسیله است. به عبارت دیگر، در قراردادهای «مهندسی، اجرا و ساخت با شرط تامین مالی»، اگر پیمانکار به تعهدات قراردادی خود عمل نماید، مستحق دریافت کامل دستمزد و استهلاک کامل هزینه‌های انجام شده است و این یعنی تعهد پیمانکار و مسئولیت وی به وسیله است؛ اما در قراردادهای سرمایه‌گذاری مانند بیع متقابل، تعهد و مسئولیت سرمایه‌گذار به نتیجه است؛ از این رو، اگر به هر یک از نتایج مورد انتظار و تعیین شده در رابطه با طرح نرسد، چون تعهدش به نتیجه بوده و حاصل نشده، اساساً دیگر مستحق دریافت دستمزد و استهلاک هزینه‌ها نخواهد بود و هیچ پرداختی نیز از سوی سرمایه‌پذیر به سرمایه‌گذار انجام نخواهد شد (شیروی، ۱۴۰۰/۳: ۳۷۳-۳۷۴).

۸.۳. شرایط مشترک لازم در انواع قراردادهای سرمایه‌گذاری در صنعت برق

نتایج حاصل از بررسی انواع قراردادهای سرمایه‌گذاری بین المللی در صنعت برق بیان گر این امر است که هر یک از انواع قراردادهای مذکور به استثنای دو نوع از قراردادهای اخیر (EPC+F و EPCF) در شرایط و مکان خاصی می‌توانند مفید واقع گردند، لیکن رعایت نکات زیر در هر یک از انواع مدل‌های قراردادی مذکور ضرورت داشته و موجب ثبات و اجرایی شدن قرارداد را فراهم می‌نماید:

(۱) **واضح و جامع بودن قرارداد:** قراردادها باید به خوبی تنظیم شوند و حقوق، مسئولیت‌ها و تعهدات همه طرف‌های درگیر را به وضوح تعریف کنند. وضوح در شرایط قرارداد، ابهام را کم کرده و به کاهش اختلافات احتمالی کمک می‌کند. به عبارت دیگر، روابط حقوقی طرفین قرارداد باید به طور جامع و واضح در قرارداد فی مابین ذکر شده باشد؛ به گونه‌ای که مجموع قراردادهای منعقد شده برای اجرای طرح گویا، شفاف، و بدون هیچ ابهامی باشد تا نیازی به استفاده از قوانین تکمیلی برای تفسیر اراده طرفین قرارداد نباشد (غمامی، ۱۳۸۹: ۱۰۸).

(۲) **بلندمدت بودن قرارداد:** تعهدات قراردادی بلندمدت، ثبات و اطمینان را برای توسعه‌دهندگان و سرمایه‌گذاران طرح فراهم می‌کند. از این رو، قراردادهای با مدت زمان مناسب به جذب منابع مالی و تضمین دوام طرح کمک می‌کنند (Mäntysaari, 2015: 505).

(۳) انعطاف‌پذیری و سازگاری قرارداد: مدل‌های قراردادی باید انعطاف‌پذیری لازم را برای انطباق با شرایط متغیر بازار، پیشرفت‌های فناوری، و چهارچوب‌های نظارتی دارا باشند. این امر منجر به آن خواهد شد تا طرح‌ها در درازمدت، رقابتی و پایدار باقی بمانند. اصولاً قابل انعطاف و شناور بودن مدل‌های قراردادی باعث شده تا این الگوها در زمینه‌های مختلف تجاری و صنعتی، شرایط خاص و متفاوتی را داشته باشند؛ تا حدی که برخی از صاحب‌نظران معتقدند که برخی از مدل‌های قراردادهای سرمایه‌گذاری همچون تامین مالی پروژه‌محور، اساساً استاندارد و اسلوب خاص و مشخصی ندارند (Yescombe, 2002: pp 21-24).

(۴) تعیین ریسک: به‌طور کلی، در قراردادهای سرمایه‌گذاری، مقوله ریسک به وضعیت‌های نامعلوم و با پیامدهای قابل پیش‌بینی اطلاق می‌شود که در معرض سنجش توسط معیارهای تجربی قرار گرفته و در واقع به‌معنای وقوع پیامدهای جایگزین محتمل است. قراردادها باید ریسک‌ها را به شیوه‌ای منصفانه و متعادل و با در نظر گرفتن قابلیت‌ها و تخصص‌های طرف‌های درگیر، تعیین نمایند. سازوکارهای موثر در تعیین ریسک به ارتقای موفقیت طرح و استمرار آن کمک می‌کند (ابراهیمی و دیگران، ۱۳۹۹: ۲۷۰).

(۵) ثبات و پشتیبانی نظارتی: چهارچوب‌های نظارتی روشن، مقررات باثبات، و وجود سیاست‌های حمایتی، محیط مساعدی را برای سرمایه‌گذاری فراهم می‌کند. از این رو، دولت‌ها باید برای ایجاد نظام‌های نظارتی شفاف و البته قابل پیش‌بینی به‌منظور جلب مشارکت بخش خصوصی تلاش کنند (شیخ الاسلامی، بی تا: ۲۱-۲۲).

(۶) انطباق با مقررات: قراردادها باید منطبق با قوانین، مقررات، و مجوزهای حاکم بر تولید، انتقال، توزیع، و استانداردهای زیست‌محیطی برق باشند. هم‌چنین باید هرگونه تغییر نظارتی‌ای را که ممکن است بر طرح و در طول اجرای آن تاثیر بگذارد، مورد بررسی قرار دهند. استقلال و حاکمیت کشورها به دولت‌ها و حاکمیت‌ها این اختیار را می‌دهد که در چهارچوب مرزهای ملی کشور خود با مقررہ‌گذاری، مبادرت به تنظیم‌گری فعالیت‌های اقتصادی نماید؛ لذا طبیعتاً قراردادهایی که در حیطه دولت سرمایه‌پذیر قرار است منعقد و اجرا شود، بایستی با مقررات لازم‌الاجرای آن‌جا منطبق باشد (شیروی، ۱/۱۴۰۰: ۳۹-۴۱).

(۷) تعیین ضمانت‌های قراردادی: تعیین مقررات ناظر بر ضمانت اجرای ناشی از نقض قرارداد می‌تواند مانع از اعمال تغییرات نظارتی نامطلوبی شوند که ممکن است بر قابلیت اقتصادی طرح تاثیر بگذارد. این ضمانت اجراها ممکن است شامل مقرراتی برای جبران خسارت یا حل اختلاف در صورت تغییرات مقرراتی باشد که به‌طور قابل توجهی بر ثبات مالی پروژه تاثیر می‌گذارد. به‌طور کلی این ضمانت‌های قراردادی با اتخاذ تدابیر قراردادی در وهله اول از بروز اختلاف جلوگیری و سپس در صورت

بروز اختلاف، به حل شدن هر چه بهتر و سازنده‌تر آن به روش‌های غیرقضایی، کمک می‌کند (شیروی، ۲/۱۴۰۰: ۵۴۰-۵۴۱).

۸) پیش‌بینی شیوه حل اختلاف در قرارداد: قراردادهای سازوکارهای موثر حل اختلاف برای رسیدگی به تعارضات احتمالی و نیز تضمین حل‌وفصل به‌موقع و عادلانه آن را ایجاد کنند. در قرارداد لازم است، روش ترجیحی حل اختلاف مانند مذاکره، میانجی‌گری، داوری، یا طرح دعوی مشخص شود؛ همچنین باید تشریفات، قانون حاکم، و صلاحیت حل‌وفصل اختلافات، تعیین گردد. به‌علاوه، در هنگام نگارش قراردادها، طرفین می‌توانند از ترتیبات قراردادی جهت جلوگیری از بروز اختلاف هم‌چون شروط تکمیل‌کننده قرارداد، شروط تغییر کار، شرط تعدیل قیمت، شرط تثبیت قرارداد و غیره، بهره‌برند (شیروی، ۲/۱۴۰۰: ۵۴۱-۵۴۸).

۹) ملاحظات زیست‌محیطی و اجتماعی: مدل‌های قراردادی باید ملاحظات زیست‌محیطی و اجتماعی را برای ارتقای توسعه پایدار و مسئولیت اجتماعی در برگیرند. مطابق مقدمه معاهده منشور انرژی^۱، نیاز ضروری و فزاینده‌ای به اقدامات در جهت حفظ و حمایت از محیط زیست در سطح بین‌المللی وجود دارد (داراب پور و دیگران، ۲/۱۳۹۷: ۱۶۰). اگرچه ایران تاکنون به معاهده منشور انرژی نپیوسته است، ولی شایسته است تا قراردادهای شامل مقرراتی برای انطباق با مقررات زیست‌محیطی، کاهش اثرات سوء زیست‌محیطی، و ترویج شیوه‌های پایدار در طول اجرای طرح باشند. به‌طور کلی، سلامتی، ایمنی، و حفظ حداکثری محیط زیست همیشه مورد توجه ویژه در قراردادهای سرمایه‌گذاری بوده است (پیری و دیگران، ۱۳۹۸: ۲۵۵). علاوه بر ملاحظات زیست‌محیطی، باید ملاحظات اجتماعی، مانند استانداردهای کار، مشارکت جامعه، و الزامات مقررات محلی را نیز مورد توجه قرار داد. این امر می‌تواند شامل تعهد به برنامه‌های توسعه اجتماعی، ایجاد شغل، و دیگر امور باشد.

۱۰) انتقال فناوری و حقوق مالکیت معنوی: مدل‌های قراردادی باید به موضوع انتقال فناوری و در عین حال، حمایت از حقوق مالکیت معنوی بپردازند. قراردادهای ممکن است شامل مقرراتی برای انتقال فناوری از ارائه‌دهندگان فناوری به توسعه‌دهندگان طرح باشد تا انتقال دانش، ظرفیت‌سازی، و توسعه تخصص محلی را تسهیل کنند. قراردادهای باید به مالکیت، صدور مجوز، و حمایت از حقوق مالکیت معنوی مربوط به فناوری‌های نوآورانه مورد استفاده در طرح، بپردازند. از این رو، می‌بایست در قرارداد، مقررات شفاف در مورد محرمانه بودن، حقوق ثبت اختراع، و انحصار فناوری گنجانده شود. به‌طور کلی، انتقال فناوری و در عین حال، حمایت از مالکیت معنوی سرمایه‌گذار، از عوامل اساسی در ایجاد علاقمندی و اطمینان برای سرمایه‌گذار به حساب می‌آید (داراب پور و دیگران، ۳/۱۳۹۷: ۱۹۲-۱۹۳).

1. Energy Charter Treaty (ECT)

۴. چالش‌ها و بایدهای ناشی از قراردادهای سرمایه‌گذاری در صنعت برق

در این مبحث ابتدا به بیان چالش‌های ناشی از عقد قراردادهای سرمایه‌گذاری بین‌المللی در صنعت برق پرداخته شده و پس از آن، الزامات و اقداماتی که جهت سرمایه‌گذاری در صنعت برق بایستی انجام شود، مورد بحث قرار گرفته‌اند.

۱.۴.۱. چالش‌های ناشی از قراردادهای سرمایه‌گذاری در صنعت برق

مدل‌های قراردادی در سرمایه‌گذاری در صنعت برق با چالش‌های قانونی و نظارتی مختلفی مواجه است. برخی از چالش‌های اساسی عبارتند از:

۱.۱.۴. پیچیدگی چهارچوب‌های قانونی

کشورهای مختلف دارای نظام‌های حقوقی و چهارچوب‌های نظارتی متنوعی هستند که می‌تواند در ساختار مدل‌های قراردادی که با قوانین و مقررات محلی هم‌سو هستند، چالش‌هایی ایجاد کند. رعایت الزامات پیچیده قانونی و اطمینان از انطباق، می‌تواند سخت و زمان‌بر باشد. در نظام حقوقی ایران و به موجب قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی، ممنوعیت انعقاد قرارداد امتیازی مطرح شده و نیز سرمایه‌گذاری بخش عمومی خارجی منوط به موافقت مجلس شورای اسلامی شده است. به علاوه، قاعده اولیه در رسیدگی به اختلافات، صلاحیت محاکم ایران بیان شده است. در مجموع، موارد مزبور مانعی در جهت جذب سرمایه‌گذاری خارجی قلمداد می‌شود. در مقابل، عدم اعمال تبعیض بین سرمایه‌گذاری خارجی و داخلی، و نیز حمایت از سرمایه‌گذار خارجی در قبال سلب مالکیت و ملی شدن، از جمله مشوق‌ها و حمایت‌هایی است که برای سرمایه‌گذار خارجی در قانون مزبور معین شده است (شیروی، ۲/۱۴۰۰: ۵۲۸).

۲.۱.۴. ریسک‌های سیاسی و نظارتی

بی‌ثباتی سیاسی و تغییر در سیاست‌های دولت می‌توانند به‌طور قابل توجهی بر ترتیبات قراردادی تاثیر بگذارند. سرمایه‌گذاران همواره با چالش ارزیابی و مدیریت این ریسک‌ها مواجه هستند که می‌تواند بر دوام بلندمدت طرح‌ها تاثیر بگذارد. برای تقسیم صحیح ریسک بین طرفین قرارداد، ریسک باید به طرفی تخصیص داده شود که آگاهی کامل و توانایی کافی برای مقابله با ریسک را دارا بوده (علیچانی، جنیدی، ۱۳۹۹: ۱۰۶-۱۰۷) و هم‌چنین علاقه لازم جهت پذیرش ریسک را نیز داشته باشد (Loosa&more, 2006: 6).

۳.۱.۴. اجرای قرارداد

اطمینان از قابلیت اجرای قرارداد در نظام‌های حقوقی مختلف می‌تواند چالش‌برانگیز باشد. تفاوت در نظام‌های حقوقی، تفاسیر متفاوت از مفاد قرارداد، و شیوه‌های اجرایی متناقض می‌توانند منجر به عدم اطمینان شده و اختلافات قراردادی را افزایش دهند. اتکا به اصولی هم‌چون اصل لزوم در قراردادها، اصل جبران خسارت، اصل صحت، و اصل نسبی بودن قراردادها که جزو اصول کلی حاکم بر تجارت و سرمایه‌گذاری است، به اجرا و تضمین اجرای هرچه بهتر قراردادها کمک می‌کنند (داراب پور و دیگران، ۱۳۹۷: ۱۶۵-۱۶۹).

۴.۱.۴. حفاظت از مالکیت معنوی

چگونگی حفاظت از حقوق مالکیت معنوی و انتقال فناوری در سرمایه‌گذاری‌های گوناگون، می‌تواند متفاوت باشد. ایجاد تعادل بین منافع ارایه‌دهندگان فناوری، توسعه‌دهندگان فناوری در طرح، و کشورهای میزبان و بهره‌مند از فناوری، مستلزم بررسی دقیق مفاد قراردادی و تعیین چهارچوب‌های قانونی موثر است. در غیر این صورت، این امر موجب بروز اختلاف و عدم اجرای موثر قرارداد می‌شود. حقوق متعلق به مالکیت فکری که دارای پایگاه حقوق مادی نیستند نیز هر یک به‌عنوان یک حق معنوی مورد شناسایی و حمایت هستند، و حمایت قطعی از آن‌ها در قراردادهای سرمایه‌گذاری از موارد ضروری به حساب می‌آید (کریمی، ۱۳۸۹: ۱۷).

۲.۴. بایدهای ناشی از قراردادهای سرمایه‌گذاری در صنعت برق

برای این‌که قراردادهای سرمایه‌گذاری در صنعت برق، کارایی لازم را داشته باشد و موجب انگیزه برای طرفین قرارداد در انعقاد آن گردد، لازم است به نکات ذیل توجه لازم معطوف گردد:

۱.۲.۴. ثبات و شفافیت نظارتی

دولت‌ها باید چهارچوب‌های نظارتی پایدار و شفاف را ایجاد کنند که دید بلندمدتی را برای سرمایه‌گذاران فراهم نماید. تدوین و ابلاغ سیاست‌های شفاف و قابل پیش‌بینی، ریسک سرمایه‌گذاری را کاهش می‌دهد و باعث جذب مشارکت بخش خصوصی می‌گردد (شیخ الاسلامی، بی‌تا: ۲۱-۲۲).

۲.۲.۴. تهیه الگوهای استاندارد شده قراردادی

تنظیم مدل‌های قراردادی استاندارد نسبت به انواع مختلف قراردادها که دربرگیرنده انواع ریسک‌های قراردادی می‌باشد، می‌تواند فرایند مذاکره و تنظیم قرارداد را به‌ویژه برای طرح‌های در مقیاس کوچک‌تر،

فراهم سازد. این الگوها می‌توانند موارد اساسی راجع به هر قرارداد را تعیین و به‌منزله مبنای توافق و انعقاد قرارداد، مورد استفاده قرار گیرند (Finon, 2018: 157-158).

۳.۲.۴. شیوه حل اختلاف

دولت‌ها باید در قوانین خود، شیوه‌های حل اختلاف کارآمد و قابل اعتماد را برای رسیدگی به اختلافات قراردادی، پیش‌بینی نمایند. شیوه‌های مختلف حل اختلاف می‌تواند شامل پیش‌بینی دادگاه اختصاصی رسیدگی به اختلافات ناشی از سرمایه‌گذاری در صنعت برق، مراکز داوری، و یا سازوکارهای حل اختلاف جایگزین باشد (داراب پور و دیگران، ۴/۱۳۹۷: ۲۵۴-۲۵۵).

۴.۲.۴. اقدامات زمینه‌ای

دولت‌ها باید ظرفیت‌سازی‌های لازم را برای افزایش تخصص قانونی و نظارتی در حوزه سرمایه‌گذاری صنعت برق فراهم نمایند. تسهیل سکوها (پلتفرم) اشتراک دانش و تدارک برنامه‌های آموزشی مورد نیاز می‌تواند به فعالان در این زمینه کمک کند تا پیچیدگی‌های مدل‌های قراردادی را شناخته و مورد توجه قرار دهند. همچنین اموری از جمله حذف تدریجی یارانه صنعت برق، ایجاد شفافیت اطلاعاتی، حذف انحصار در بخش خرید برق، گسترش بورس انرژی، تغییر الگوی تولید برق، تغییرات فنی در حوزه مقررات‌گذاری در صنعت برق و غیره، همگی می‌تواند اقداماتی باشد که برای پیشرفت حقوقی و فنی حوزه صنعت برق ایران و آمادگی جهت حضور موثرتر در عرصه تجارت بین‌الملل و سازمان‌های بین‌المللی موثر باشد (نیکبخت و هفتانی، ۱۳۹۶: ۱۱۵).

۵.۲.۴. مشوق‌های سرمایه‌گذاری

سیاست‌گذاران می‌توانند با اعلام سیاست‌های حمایتی و سازوکارهای مالی، نوآوری در مدل‌های قراردادی را تشویق کنند. این امر می‌تواند پذیرش فناوری‌های نوظهور، ترویج شیوه‌های پایدار، و جذب سرمایه‌گذاری در بخش برق را تشویق و تقویت کند. همچنین اصول کلی‌ای همچون منع مصادره، رفتار ملی، و غیره جزو استانداردهای فراگیر در حوزه سرمایه‌گذاری بین‌المللی است که پای‌بندی دولت سرمایه‌پذیر به این اصول کلی، باعث ایجاد اطمینان در سرمایه‌گذار و افزایش رغبت وی به سرمایه‌گذاری به‌حساب می‌آید (نیکبخت و هفتانی، ۱۳۹۶: ۹۸-۹۹).

۶.۲.۴. رفع موانع قانونی

بخش عمومی سرمایه‌پذیر بایستی ضمن شناسایی موانع قانونی سرمایه‌گذاری، اقدامات لازم را در جهت اصلاح قوانین مانع، به عمل آورد. پذیرش شیوه‌های نوپدید سرمایه‌گذاری در صنعت برق موجب می‌شود تا ذی‌نفعان بتوانند شرایط مناسبی را در طراحی و کاربست مدل‌های قراردادی موثر در این حوزه، لحاظ کنند. این امر به توسعه پایدار و منعطف صنعت برق و نیز تامین نیازهای فزاینده جوامع به انرژی، خواهد انجامید (Saidov, 2019: 324-325).

۵. نتایج و پیشنهادها

۵.۱. نتایج حاصله

در این پژوهش، مدل‌های قراردادی در سرمایه‌گذاری بین‌المللی در صنعت برق مورد بررسی قرار گرفت و نتایج اساسی حاصله، شامل موارد ذیل است:

۵.۱.۱. نتایج حاصل از بررسی انواع قراردادهای سرمایه‌گذاری بین‌المللی در صنعت برق بیان‌گر این امر است که هر یک از انواع قراردادهای مورد بررسی به استثنای قراردادهای «مهندسی، تامین کالا، ساخت و تامین مالی» و نیز قراردادهای «مهندسی، تامین کالا، ساخت و تامین مالی توسط شخص ثالث» در شرایط و مکان خاصی می‌توانند مفید واقع گردند، لیکن رعایت نکات فنی و حقوقی در هر یک از انواع مدل‌های قراردادی ضرورت داشته و موجب ثبات و اجرایی شدن قرارداد را فراهم می‌نماید. برخی از رهنمودهای توصیه شده در این مقاله به این شرح‌اند: لزوم واضح و جامع بودن قرارداد، بلندمدت بودن قرارداد، انعطاف‌پذیری و سازگاری قرارداد، توجه به تعیین ریسک، توجه به ثبات و پشتیبانی نظارتی در طول اجرای قرارداد، لزوم انطباق با مقررات، تعیین ضمانت‌های قراردادی، پیش‌بینی شیوه حل اختلاف در قرارداد، توجه به ملاحظات زیست‌محیطی و اجتماعی، اهتمام به انتقال فناوری و رعایت حقوق مالکیت معنوی در قرارداد.

۵.۱.۲. تبیین شفاف مصادیق ریسک ناشی از عقد و اجرای قرارداد و پذیرش موارد غیرقابل پیش‌بینی و غیرقابل پیشگیری، و نیز تعیین مصادیق کاهش و یا عدم مسئولیت هر یک از طرفین قرارداد در اثر ریسک‌های ناشی از سرمایه‌گذاری، می‌تواند جذب سرمایه‌گذاری در صنعت برق را فراهم سازد.

۵.۱.۳. تهیه و تنظیم مدل و الگوهای قراردادی می‌تواند موجبات تنظیم قرارداد را تسهیل و تسریع نموده و اختلافات ناشی از اجرای قرارداد را به حداقل برساند.

۵.۱.۴. ملاحظات زیست‌محیطی و اجتماعی باید در مدل‌های قراردادی مورد توجه قرار گیرد. این امر می‌تواند به ثبات و پایداری قرارداد و اجرای آن کمک شایان توجهی نماید.

۵. ۱. ۵. در مدل‌های قراردادهای سرمایه‌گذاری، به‌منظور تسهیل اشتراک دانش و حفاظت از نوآوری، می‌بایست موضوع انتقال فناوری و در عین حال، التزام به حقوق مالکیت معنوی مورد توجه قرار گیرد. بدین ترتیب، ضمن محترم شمردن و رعایت حقوق ناشی از مالکیت معنوی، باید امکان بهره‌مندی از دانش فوق برای دیگران نیز فراهم گردد.

۵. ۱. ۶. پیش‌بینی شیوه‌های موثر حل اختلاف برای رسیدگی به تعارضات ناشی از سرمایه‌گذاری در صنعت برق و اطمینان از حل‌وفصل اختلافات می‌تواند موجبات سرمایه‌گذاری در صنعت برق را فراهم سازد. ۵. ۱. ۷. تعیین چهارچوب نظارتی بر انعقاد و اجرای قرارداد، نقش حیاتی در شکل دادن به هر یک از مدل‌های قراردادی ایفا می‌کند.

۵.۲. پیشنهادها

اگرچه در این مقاله با بررسی مدل‌های قراردادی و تبیین چالش‌ها و بایدهای مربوطه، شناخت قابل توجهی در خصوص الگوی بهینه در راستای سرمایه‌گذاری در صنعت برق به‌دست داده شد، لیکن بررسی و تحقیقات بیشتر در رابطه با مدل‌های قراردادی در سرمایه‌گذاری در صنعت برق می‌تواند دستاوردهای مفیدی داشته باشد که از آن جمله می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

۵. ۲. ۱. تجزیه و تحلیل تطبیقی مدل‌های قراردادی غالب در کشورها و مناطق مختلف می‌تواند شناخت ما را از عوامل موثر در موفقیت یا شکست عمیق‌تر کند. این تجزیه و تحلیل می‌تواند ما را به شناسایی بهترین شیوه‌ها رهنمون سازد تا در هر مورد و با توجه به شرایط و اوضاع و احوال، تصمیم مقتضی اتخاذ و مدل قراردادی مفیدی در سرمایه‌گذاری بین‌المللی در صنعت برق، گزینش شود.

۵. ۲. ۲. تحقیقات مداوم در مورد روندهای نوظهور و رویکردهای نوآورانه در ترتیبات قراردادی می‌تواند اثربخشی و چالش‌های بالقوه آن‌ها را روشن کند. در واقع، بررسی در این زمینه می‌تواند قابلیت تطبیق و تکرارپذیری هر مدل قراردادی را در حالات و شرایط مختلف ارایه نماید.

۵. ۲. ۳. تحقیقات آینده می‌تواند بر ارزیابی تاثیر مدل‌های قراردادی بر جریان سرمایه‌گذاری، استقرار انرژی‌های تجدیدپذیر، و توسعه پایدار متمرکز شود. این تحقیق می‌تواند شواهد تجربی‌ای از اثربخشی رویکردهای مختلف قراردادی ارایه دهد.

۵. ۲. ۴. تحقیقات آتی می‌تواند سیاست‌های بالقوه و اصلاحات قانونی را بررسی و با رفع چالش‌های موجود به ثبات و اثربخشی مدل‌های قراردادی کمک نمایند. به‌طور کلی، به‌نظر می‌رسد که تغییر نگرش سیاسی و انجام اصلاحات قانونی در امور نظارتی و ایجاد شرایط ثبات در اجرای قراردادها و شیوه‌های حل اختلاف ناشی از قراردادها، می‌تواند کمک بسزایی در بهبود و تسهیل جذب سرمایه‌گذاری داخلی و بین‌المللی در صنعت برق کشور داشته باشد.

۵. ۲. ۵. با انجام تحقیقات در زمینه توسعه سرمایه‌گذاری در صنعت برق، می‌توان یک دیدگاه نظری و عملی منسجمی از مدل‌های قراردادی در حوزه سرمایه‌گذاری در صنعت برق را برای اشخاص دخیل در این امر و همچنین سیاست‌گذاران تقنینی و قضایی و نیز مجریان این سیاست‌ها در کشور فراهم و بالطبع از این طریق، به توسعه منعطف، پایدار، و فراگیر صنعت برق کشور کمک نمود.

منابع و مآخذ

۱. فارسی

الف) کتاب‌ها

۱. داراب پور، مهرباب و دیگران (۱/۱۳۹۷). اصول و مبانی حقوق تجارت بین الملل، تهران، گنج دانش، جلد نخست.
۲. داراب پور، مهرباب و دیگران (۲/۱۳۹۷). اصول و مبانی حقوق تجارت بین الملل، تهران، گنج دانش، جلد چهارم.
۳. داراب پور، مهرباب و دیگران (۳/۱۳۹۷). اصول و مبانی حقوق تجارت بین الملل، تهران، گنج دانش، جلد پنجم.
۴. داراب پور، مهرباب و دیگران (۴/۱۳۹۷). اصول و مبانی حقوق تجارت بین الملل، تهران، گنج دانش، جلد ششم.
۵. ساردوئی نسب، محمد، قائمی، هادی (۱۴۰۱). حقوق انرژی برق: مطالعه تطبیقی با حقوق اتحادیه اروپا، تهران، دانشگاه تهران.
۶. شیخ الاسلامی، محمد کاظم (بی‌تا). بازار برق، مبانی، انواع و نهادهای تهران، مرکز مطالعات و برنامه ریزی شبکه های قدرت.
۷. شیروی، عبدالحسین (۱/۱۴۰۰). حقوق اقتصادی، تهران، سمت، چاپ دوم.
۸. شیروی، عبدالحسین (۲/۱۴۰۰). حقوق تجارت بین الملل، تهران، سمت، چاپ سیزدهم.
۹. شیروی، عبدالحسین (۳/۱۴۰۰). حقوق نفت و گاز، تهران، میزان، چاپ پنجم.
۱۰. شیروی، عبدالحسین (۱۳۹۹). قراردادهای بی‌اوتی تنظیم، ساختار و قوانین حاکم، تهران میزان، چاپ سوم.
۱۱. کریمی، محمد حسین (۱۳۸۹). علائم تجاری در حقوق ایران، تهران، مجد.
۱۲. گروه پژوهش مدرسه عالی حقوق (۱۳۹۳). حقوق قراردادهای نفت و گاز داخلی و بین المللی، تهران، صابریون.

ب) مقالات

۱. ابراهیمی، نصرالله و دیگران (۱۳۹۹). «مدیریت ریسک قراردادهای سرمایه‌گذاری پروژه های بالادستی نفت و گاز ایران، رویکرد تفلس و نظریه داده بنیاد»، فصلنامه مطالعات حقوق انرژی، دوره ۶ شماره ۲، صص ۲۶۵-۲۸۴.
۲. پیری، مهدی و دیگران (۱۳۹۸). «بررسی مدل‌های قراردادی مورد استفاده برای احداث خطوط لوله نفت و گاز بین المللی و قابلیت اعمال آن در نظام حقوقی ایران»، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، شماره ۶۵ صص ۲۳۵-۲۶۰.

۳. شرکت مدیریت شبکه برق ایران- معاونت بازار برق (۱۳۹۹). «پایش و تحلیل بازار برق ایران از سال ۱۳۹۷ تا سال ۱۳۹۹»، مراجعه شده در ۱۳ دی ۱۴۰۱ از:
<https://www.irema.ir/Portals/1/Quarterly%20Report/1397-1399/mobile/index.html#p=1>
۴. شرکت مدیریت شبکه برق ایران- معاونت بازار برق (۱۴۰۰). «پایش و تحلیل بازار برق ایران از سال ۱۳۹۸ تا سال ۱۴۰۰»، مراجعه شده در ۱۳ دی ۱۴۰۱ از:
<https://www.irema.ir/Portals/1/Quarterly%20Report/1398-1400/mobile/index.html#p=1>
۵. شرکت مدیریت شبکه برق ایران- معاونت بازار برق (۱۴۰۲). «پایش و تحلیل بازار برق ایران از سال ۱۳۹۹ تا سال ۱۴۰۱»، مراجعه شده در ۱۳ دی ۱۴۰۱ از:
<https://www.irema.ir/Portals/1/Quarterly%20Report/1399-1401/mobile/index.html>
۶. عبدی، صادق، سالاریان، محمد امین (۱۴۰۲). «بررسی انواع قراردادهای تامین مالی پروژه های بخش انرژی با تاکید بر تامین مالی از طریق عواید پروژه»، فصلنامه دانش سرمایه گذاری، دوره ۱۳، شماره ۵۱، صص ۱۷۷-۱۹۲.
۷. علیجانی، محسن، جنیدی، لعلیا (۱۳۹۹). «تخصیص ریسک در قراردادهای مشارکت عمومی و خصوصی»، فصلنامه تحقیق و توسعه در حقوق تطبیقی، دوره ۳، شماره ۸، صص ۹۳-۱۱۸.
۸. غمامی، مجید (۱۳۸۹). «تامین مالی پروژه های ساخت، بهره برداری و انتقال»، مجله حقوق تطبیقی، دوره ۱، شماره ۲، صص ۱۰۱-۱۲۲.
۹. منظور، داوود و دیگران (۱۳۹۱). «تحلیل آثار سرمایه گذاری در صنعت برق: مقایسه ی بازار تنظیم شده و بازار رقابتی»، فصلنامه مطالعات اقتصاد انرژی، سال نهم، شماره ۳۵، صص ۴۷-۷۴.
۱۰. نیکبخت، حمیدرضا، هفتانی، مهدی (۱۳۹۶). «سازمان تجارت جهانی و تجارت برق: آمادگی ایران برای الحاق»، مجله حقوقی بین المللی، دوره ۳۴، شماره ۵۷، صص ۹۱-۱۱۸.

ج) قوانین و مقررات

۱۱. قانون تشویق و حمایت سرمایه گذاری خارجی مصوب ۱۳۸۰
۱۲. قانون جهش تولید دانش بنیان مصوب ۱۴۰۱
۱۳. قانون مانع زدایی از توسعه صنعت برق مصوب ۱۴۰۱
۱۴. لایحه مشارکت عمومی - خصوصی پیشنهادی ۱۳۹۷
۱۵. قانون برنامه پنج ساله دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۳
۱۶. قانون برنامه پنج ساله سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۹
۱۷. قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۹
۱۸. قانون برنامه پنج ساله هفتم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۴۰۲

۲. خارجی**A) Books**

19. Mäntysaari, Petri (2015). *Long-Term Electricity Supply Contracts In EU Electricity Trade Law: The Legal Tools of Electricity Producers in the International Electricity Market*, Cham, Springer.
20. Saidov, Djakhongir, Wallace, Patrick (2019). *International and Comparative Sale of Goods Law: Long-term power purchase agreements: the factors that influence contract design*, Cheltenham, Edward Elgar.
21. Yescombe, E.R (2014). *Principle of project finance*, London, Academic Press, second Edition.

B) Articles

22. Finon, Dominique (2008). "Investment risk allocation in decentralised electricity markets. The need of long-term contracts and vertical integration", *OPEC Energy Review*, Volume32, Issue2, pp 150-183.
23. Loosa, Elisabetta, Spagnolo, Giancarlo, Vallez, Mercedes (2007). "Best Practices on Contract Design in PPS: Checklist", *World Bank*, pp 1-66.

C) Rules

24. Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment Stockholm, 16 June 1972.
<https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/29567/ELGP1StockD.pdf>
25. Regulation (EU) No 600/2014 of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Regulation (EU) No 648/2012 Text with EEA relevance.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014R0600>